

Pro každého něco až z Aše
Tosta 1946–1999

14. 9. 2023–10. 3. 2024
Vernisáž ve středu 13. září v 17.00
Retromuseum Cheb

Ašsko domovem české pletené módy

Móda a životní styl 20. století přály pletenému zboží. Úplety se od punčoch a rukavic postupně rozšířily i na další druhy textilních výrobků, až nad tkaninami úplně převládly. Jsou pružné a pohodlné, a tak se dokonale hodí pro sportovní a volnočasové ošacení stejně jako pro méně formální oblečení. Ruku v ruce se zájmem spotřebitelů šel i technologický vývoj, který umožnil vyšší míru uplatnění pleteného a stávkového zboží. Za domov českého pletářství můžeme s jistotou nadsázkou označit Ašský výběžek.

Ašská textilní oblast hrála v československém textilním průmyslu před druhou světovou válkou významnou roli. Vyrábilo se zde až 30 % československé textilní produkce, v případech stávkového a pleteného zboží tento podíl vystoupal až na 70 %. V dobách meziválečné konjunktury v ašském okrese existovalo na 220 textilních firem zaměstnávajících okolo 20 tisíc dělníků. Připočteme-li filiečky ve vzdálenějších oblastech, dostáváme se k 24–25 tisícům pracovníků. Těžištěm produkce byla hlavně tradiční výroba rukavic.

Založení národního podniku Továrny stávkového zboží

Tuto průmyslovou strukturu razantně narušila druhá světová válka a následný odsun obyvatelstva německé národnosti, které v Aši a okolí tvořilo naprostou většinu. Snahy po novém a sociálně spravedlivějším uspořádání byly v poválečném období nejen v Československu, ale i v západní Evropě provázeny zestátněním nejdůležitějších průmyslových odvětví. Dekretem prezidenta republiky ze dne 24. října 1945 číslo 100/1945 byl znárodněn zestátněním veškerý klíčový průmysl (hornictví, hutnictví, energetika a chemický průmysl) a z dalších oborů podniky s vyšším počtem zaměstnanců, než stanovil dekret. Pro textilní průmysl obecně platila hranice 400 osob, jen u tkalcoven bavlny a oděvního průmyslu 500, zatímco průmysl textilního zušlechťování se měl znárodnovat už od 200 zaměstnanců. Jestliže ve vnitrozemí zůstávaly některé menší podniky v soukromých rukou, pro oblast Sudet to neplatilo. Téměř všechny další podniky zde totiž byly zestátněny konfiskací nepřátelského majetku dle dekretu prezidenta republiky číslo 108/1945 ze dne 25. října 1945. Na celém území státu se znárodnění podle všech znárodnovacích a konfiskačních dekretů týkalo 3348 společností, ze kterých bylo do konce roku 1947 postupně vytvořeno 321 národních podniků.

Ve městě Aši žilo v roce 1930 dle sčítání lidu 28 916 lidí, ale do roku 1950 poklesl počet obyvatel o více než polovinu na 12 484. Ze sedmi soukromých německých firem (Albín Dost Aš s pobočkou v Libé; Christian Fischer a synové se sídlem v Aši; C. B. Göldner se sídlem v Hazlově; Max Helling, komanditní společnost, se sídlem v Nových Modlanech; Wilhelm Hering, komanditní společnost, se sídlem v Aši a s pobočkami ve Vejrptech, Loučné a Libé; Jan Lehmann se sídlem v Plesné; Továrna na tyl a krajky v Aši) zaměřených na pletářskou výrobu byl vyhláškou ministerstva průmyslu ze dne 7. března 1946 vytvořen národní podnik Továrny stávkového zboží. V září 1948 se začal oficiálně používat i akronym Tosta. Plný název firmy zněl: Tosta, továrny stávkového zboží, národní podnik.

Další rozvoj ašské Tosty

Ještě během třetí Československé republiky se rozsah podniku měnil a docházelo k přebírání dalších znárodněných či konfiskovaných provozů. Některé z něj byly naopak vyjmuty, jiné jako neperspektivní uzavřeny. Tento proces nabral novou dynamiku s druhou vlnou znárodnění po únoru 1948. Největší rozsah měla firma v létě 1948, kdy se z Aše oficiálně spravovalo 53 závodů, z nichž některé však už byly v útlumu nebo převáděly výrobu jinde. Nejvyšší počet skutečně fungujících závodů, v jednu chvíli spojených pod hlavičku Tosty, můžeme tedy odhadovat zhruba ke 40. V této době Tosta řídila výrobu nejen na Ašsku a Chebsku, ale i na Vejrptsku, Teplicku a v jihozápadních Čechách. Nejpalčivějším problémem byl neustálý nedostatek pracovních sil zhoršovaný postupným odchodem kvalifikovaných německých dělníků. Druhým zásadním nedostatkem byla výrobní a geografická roztržitost provozů a jejich obtížné řízení. Tyto dva faktory vedly k dalšímu uzavírání menších továren a k centralizaci výroby. V rámci vládního programu industrializace chudých regionů byla přes protesty zaměstnanců celá pletárna firmy Christian Fischer a synové přestěhována na Slohodosnu. Vzdálené provozy na Teplicku byly ještě roku 1948 rozhodnutím ministerstva průmyslu osamostatněny jako n. p. Tena, pletárny v Teplicích. O rok později došlo i na provozy v jihozápadních Čechách, které Tosta budovala s vidinou dostupné pracovní síly a z nichž nově vznikl Jitex se sídlem v Písku. Od té doby Tosta cíleně budovala svou výrobní

základnu už jen na Ašsku a Vejrptsku. V roce 1980 bylo v Tostě zaměstnáno více než 3800 osob a podnik měl následující strukturu: v Aši se nacházely ředitelství, modelárna, odborné učiliště, strojírenský a stavební provoz i další pomocné provozy, přádelna bavlny, soukárna, francouzská a osnovní stávkárna, barevna a úpravna, tiskárna přenosového papíru a úpletů, stříhárna a konfekce, dále stříhárna a konfekce rukavic, s dílnami v Habartově a Kynšperku nad Ohří; v Boru byla konfekce tepláků a ve Stríbrně konfekce pletených oděvů; v Hazlově a Libé přádelna vignoně; v Plesné přádelna bavlny, soukárna, pletárna, barevna a úpravna, stříhárna konfekce tepláků; ve Vejrptech stříhárna, konfekce prádla s dílnou v Měděnci; v Ostrově nad Ohří konfekce pletených oděvů a v Chebu konfekce prádla.

Kombinace barev a variace stříhů poslední módy

S provozem Tosty úzce souvisely již zmíněné barevna a tiskárna s návrhářským ateliérem. Během několika let v nich zaměstnanci vyvinuli několik unikátních inovací a patentů, které rozšířily technické i estetické možnosti úpravy textilií.

Základním způsobem zušlechťování pleteného zboží, tradičního produktu Tosty Aš, byl tisk. Zpočátku se prostřednictvím ručního sítotisku aplikovaly drobné motivy (puntíky, kolečka, medvídci atd.), a to především na dětské tepláky. Za zavedením této technologie stál ašský rodák Rudolf Krainhöfner (1903–1984), který jako jeden z prvních začal v Československu v roce 1934 pleteniny potiskovat

a následně založil úspěšnou tiskárnu v Krátké ulici. Po jejím začlenění do n. p. Tosta v roce 1946 byla stávající technologie síťotisku zachována a jako odborný pracovník ji měl nadále na starosti právě Rudolf Krainhöfner se synem Otmarem. V této době se barevná spolu s tiskárnou nacházely v Krásné u Aše, tamní provoz však byl jak z hlediska prostoru, tak i technického vybavení zcela nedostačující. Proto v roce 1967 přistoupilo vedení podniku ke stavbě nové moderní barevné, otevřené v říjnu 1973, obecně považované za nejmodernější nejen v republice, ale i Evropě. Nové technologie z východního i západního Německa, Švýcarska, Rakouska i tuzemských firem umožnily zpracovat 9–11 tun úpletů denně. Od roku 1977 se v Tostě využívala technologie potiskování úpletů tzv. sublimačním tiskem z přenosového papíru, který umožnil realizovat náročné mnohobarevné dezény. Od svého nástupu do n. p. Tosta Aš se Rudolf a Otmar Krainhöfnerovi snažili přicházet s technologickými novinkami, které si podnik následně dával patentovat. Jednalo se například o vynález tzv. matového tisku polyamidových tkanin patentovaný v roce 1956. O šest let později následoval další vynález – tisk leptem na umělohedvábné úplety kombinované se silonem. Zdobení leptem se nejvíce využívalo na nočním prádle, ale najdeme jej i na výrobcích, které překročily rámec běžného konfekčního zboží. Mezi lety 1961 a 1976 s ním pracovala textilní výtvarnice Jarmila Trösterová, která jej často uplatňovala na dekoračních textilích pro tuzemské i zahraniční zakázky. Její závěsy mohli obdivovat návštěvníci výstav Země živitelka a Zahrada Čech, mj. sloužily jako trvalá dekorace historických interiérů na hradě Český Sternberk. Nejvýznamnější prací, jež vzešla ze spolupráce Jarmily Trösterové a Tosty Aš, byl soubor dekoračních textilí pro královský palác v Teheránu z roku 1975.

S provozem barevné a tiskárny úzce souvisel návrhářský ateliér založený v roce 1969. Jeho vedením byla pověřena výtvarnice Drahomíra Příbilová, absolventka Střední průmyslové školy textilní tvorby v Brně, kde se specializovala právě na tisk, jež v podnikovém ateliéru setrvala až do roku 1996. Navrhovaly se zde dezény pro sortiment Tosty i dalších podniků Pletařského průmyslu, které se následně realizovaly v tiskárně. V dobách největšího rozmachu ateliéru, kde spolu s pracovníky v tiskárně působilo na 45 zaměstnanců (z toho zhruba 8–9 návrhářů), se tu ročně vyzorovalo na 400 dezénů. Z tohoto počtu se k realizaci obvykle vybralo kolem 200 návrhů.

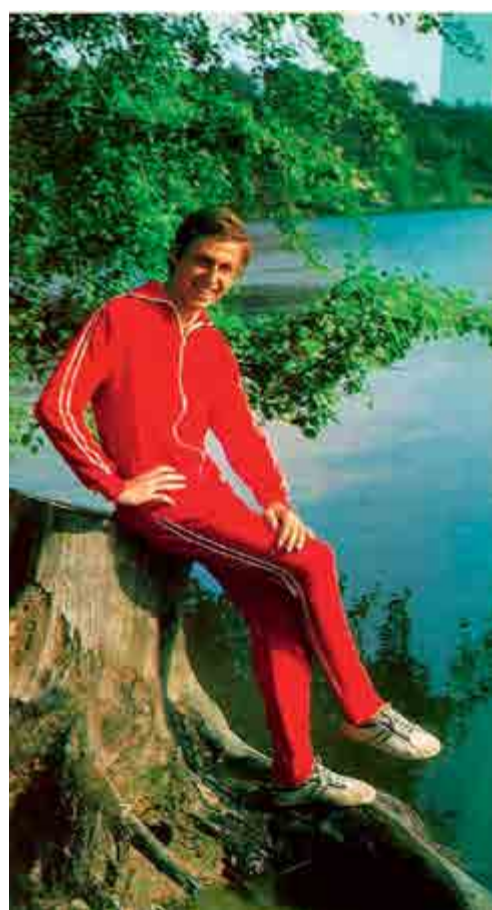
Lehké, vzdušné, bílé i barevné je pletené dámské prádlo značky Tosta

Národní podnik Tosta Aš byl jedním z několika podniků Pletařského průmyslu (dalšími byly Pleas, Jitex, Krajka, Bonex, Tylex), který vyráběl také noční a spodní prádlo. Na trh přinášel především dámská kombiné, noční košile, župany, dámská a pánská pyžama. Produkoval výrobky z polypropylenu, z různých směsí bavlny a syntetických vláken (polyamid, viskózní hedvábí), ze smyčkových úpletů i kadeřeného polyamidu. Nejvyužívanějším materiálem pro kombiné a košilky se stala směs polyamidu a viskózního hedvábí, která je charakteristická svou lehkostí, vzdušností, příjemným nošením a nenáročnou údržbou. Sortiment prádla byl velmi široký – v nabídce se nacházely klasické modely v bílé či světle modré barvě zdobené krajkou, dále potištěné druhy s jemným vzorem, ale i odvážnější výrobky s průstřihy v jasnějších barvách doplněné župany či bolerky. Pánská a dětská pyžama naopak měla klasické střihy i vzory.

V pleteném denně

Jedním z nejžádanějších artiklů Tosty Aš byly dvoudílné domácí komplety. Ženy je nosily v domácnosti, v zaměstnání i na rekreaci. K dostání byly v široké škále barev, módních dezénů a střihů. Jejich vysokou oblíbenost zaručovaly nemačkaný materiál, univerzálnost, snadná údržba a v neposlední řadě příznivá cena. V nabídce měla Tosta rovněž dámské šaty a sukně zdobené pestřími tisky. Stranou však nezůstávali ani muži. Také pro ně Tosta nabízela univerzální oděvy – módní rozhalenky z umělého hedvábí, slovcoloru a dalších směsových materiálů. Vedle toho Tosta vyráběla i pánské společenské košile z úpletu a dětské rozhalenky s pestrobarevným potiskem.

Na všech stupních vítězů v teplákových soupravách Tosta

Ašská Tosta se v druhé polovině 20. století stala významným producentem sportovního oblečení. Ve velkých sériích se vyrábělo zboží určené k prodeji běžným spotřebitelům, vedle toho ale existovala i speciální zakázková výroba pro jednotlivé sportovní kluby a jednoty. Jako příklady uveďme teplákové soupravy pro atletický oddíl pražské Dukly či dresy pro fotbalový tým Rudá hvězda Cheb. Největší pozornosti se ovšem dostalo úborům pro celostátní spartakiády, včetně již nerealizované v roce 1990. Zajímavou kapitolou je také výroba pro velké zahraniční značky, jakými byla třeba firma Adidas.

Pro každého něco až z Aše. Tosta 1946–1999

Retromuseum – první patro
14. září 2023 – 10. března 2024
Kurátoři Jana Pokorná Kalousková, Bohumír Bernášek
Otevírací doba: út–ne 10.00–17.00

Retromuseum Cheb,
pobočka Galerie výtvarného umění v Chebu
náměstí krále Jiřího z Poděbrad 17, Cheb
T: +420 731 669 912, www.retromuseum.cz

Galerie výtvarného umění v Chebu,
příspěvková organizace Karlovarského kraje
náměstí krále Jiřího z Poděbrad 16, Cheb
T: +420 354 422 450, info@gavu.cz, www.gavu.cz

LVT 1975; obálka: reklamní fotografie s hradem Rabí, obě foto: Zdeněk Javůrek

Karlovarský kraj

GAVUCHEB

MINISTERSTVO KULTURY

Retromuseum

Výstavní program GAVU Cheb je podpořen z grantového programu MK ČR. V roce 2023 vydala Galerie výtvarného umění v Chebu. Text: Jana Pokorná Kalousková, Bohumír Bernášek, grafika: Kolář & Kutálek, tisk: Dragon Press s.r.o., náklad 600 ks.